

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 1 Nisan 2022

ss. 317-347

Makalenin Geliş

Tarihi

12/03/2022

Makalenin

Kabul Tarihi

17/04/2022

Yayın Tarihi

30/04/2022

NASİHAT-NÂME GELENEĞİNE HACİMLİ BİR EK: ALİ BABA RÛMÎ'NİN *DÜRRÜ'L-FU'ÂD VE'Ş-ŞEYHÜ'L-İRŞÂD'I*

Selim ÜMÜTLÜ*

ÖZET

Türk İslâm edebiyatında *Kutadgu Bilig*'den günümüze gelinceye kadar nasihat içerikli pek çok edebî eser kaleme alınmıştır. “Din nasihattir.”, hadis-i şerifi mucibince yöneticileri, halkı yahut tarikat mensuplarını irşat etmek isteyen öncü şahsiyetler, nazmın gücünden yararlanma yoluna gitmişler; bu sayede yazdıkları eserlerin kalıcı olmasını amaç edinmişlerdir. Nasihat-nâme türünün son hacimli örneklerinden biri de Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin 20. yüzyılın başında tamamladığı “Dürrü'l-Fu'âd ve'Ş-Şeyhü'l-İrşâd” adlı eseridir. Küçük bir kısmı Arapça olmak üzere on bir binden fazla beyti ihtiva eden eserin Marmara Üniversitesi Kütüphanesinde iki yazma nüshası bulunmaktadır. Eserde, manzum kısımların yanı sıra çeşitli kitaplardan iktibas edilmiş Türkçe ve Arapça mensur kısımlar da bulunmaktadır.

Hacimli bir mesnevi olan *Dürrü'l-Fu'âd*, bünyesinde gazel, kaside, müfred gibi farklı nazım biçimleri ve hece ölçüsüne uygun manzumeler de barındırmaktadır. Adından anlaşıldığı üzere müritlerin irşat edilmesi maksadıyla yazılan eser; münacât, naat, medhiye, şathiye, elif-nâme türüne örnek teşkil edebilecek manzumeler de içermektedir. Eserin muhtevasını ibadet, zikir, enbiyaya, evliyaya ve imamlara hürmet etmek, Abdulkâdir Geylânî'nin (ö. 1166) nesebi, övgüsü, menkabeleri ve ona dil uzatanlara yergi, sapkın grupların eleştirisi, tarikat silsilesi gibi hususlar oluşturmaktadır. Sade bir dille kaleme alınan eserde vezin ve tertip hususiyetleri çok

* Doktora Öğrencisi, Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk İslâm Edebiyatı ABD., selimumutlu53@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8667-955X

fazla gözetilmemiş, estetik unsurlardan ziyade muhteva ön plana alınmıştır. Bu makalede nasihat-nâme türüyle ilgili genel bilgiler verildikten sonra biyografik kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Ali Baba Rûmî'nin hayatına ve eserlerine değinilecek, ardından çalışmamıza konu olan *Dürrü'l-Fu'âd*'ın biçim ve muhteva özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd*, Arapgirli Ali Baba Rûmî, nasihat-nâme, Türk İslâm edebiyatı, Türk tasavvuf edebiyatı.

A VOLUMINOUS ADDITION TO THE TRADITION OF NASIHAT-NÂME: DURR'UL FU'ÂD VE'Ş-ŞEYHU'L-İRŞAD OF ALI BABA RÛMÎ

ABSTRACT

From *Kutadgu Bilig* to the present, many literary works with advice content have been written in Turkish-Islamic literature. Religion is advice, in accordance with the hadith, leading figures who wanted to guide the administrators, the people or the members of the sect went to benefit from the power of verse; In this way, they aimed to make the works they wrote permanent. One of the last voluminous examples of the nasihat-nâme type is the work named "Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd" by Arapgirli Ali Baba Rumi, which was completed at the beginning of the 20th century. There are two manuscript copies of the work, which contains more than eleven thousand couplets, a small part of which is in Arabic, in the Marmara University Library. In the work, besides the verse parts, there are also Turkish and Arabic prose parts that have been quoted from various books.

Dürrü'l-Fu'âd was written in masnavi verse, but it also includes couplets with the title of ghazal, qasida, müfred and syllabic verse. As the name suggests, the work was written for the purpose of enlightening the disciples. On the other hand, it also contains poems that can serve as examples for the genre of munacat, naat, medhiye, shathiye, and elif-nâme. The content of the work consists of matters such as worship, dhikr, anbiya, respecting the saints and imams, Abdulkadir Geylani's ancestry, praise, legends and the satire of those who insult him, criticism of superstitious sects, and the order of sects. In the work, which was written in a plain language, the characteristics of meter and composition were not taken into account, and the content was given priority rather than the aesthetic elements. In this article, after giving general information about the advice poems, the life and works of Ali Baba Rûmî, which there is no information about in biographical sources, will be mentioned. Afterwards, information will be given about the form and content features of the work called *Dürrü'l-Fu'âd*, which is the subject of our study.

Keywords: *Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd*, Ali Baba Rûmî from Arapgir, nasihat-nâme, Turkish-İslâmîc literature, Turkish sufi literature.

GİRİŞ

Arapça “نصح” “n-s-h” kökünden türeyen “nasihat” kelimesi kendi dilinde “balı süzmek, elbiseyi dikmek, saf ve samimi olmak” gibi anlamların yanında “başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba, iyiliği teşvik kötülükten sakındırmak için verilen öğüt, muhatabının iyiliğini istemek, ona yol göstermek ve gerektiğinde onu uyarmak” gibi anlamlar ihtiva etmektedir (Çağrı, 2006: 408; Kırış, 1994: 6). Kelimenin Türkçedeki karşılığı “öğüt”, Farsçadaki karşılığı ise “pend”dir¹(Şemseddin Sami, 1978:1471; Kanar, 2019: 419). “Nasihat” ve “pend” kelimelerinin “mektup, yazı, kitap” anlamlarındaki Farsça “nâme” kelimesi ile terkibe girmesi neticesinde “nasihat-nâme” ve “pend-nâme” kelimeleri ortaya çıkmış, bunlar edebiyatta öğüt içerikli müstakil eserlerin genel adı olarak kullanılagelmıştır. Bu türdeki eserlerde, insanlar iyiye, doğruya ve güzele yönlendirilmiş, yapılması yahut sakınılması gereken davranış kalıpları anlatılmış, böylece onları ahlâki ve dinî yönden olgunlaşmış bireyler hâline getirmek amaçlanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütleri içeren ayetlerin yer alması² ve Hz. Peygamber'in “Din nasihattir.”³ şeklinde bir hadisin bulunması müellifleri nasihat-nâme türünde eser vermeye teşvik etmiştir. Nitekim “iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışmak⁴”, kurtuluşa ermek isteyen her Müslüman için daima önemli bir vazife olarak görülmüştür. Hz. Peygamber'in seriyelere çıkan grupların reislerine, faaliyetleri esnasındaki tutumları hususunda tavsiye ve nasihatlerde bulunması; Hz. Ebubekir'in (ö. 634) İran ve Doğu Roma üzerine yürüyen ordu kumandanlarına, fethedecekleri topraklarda adalet ve insafla hareket etmelerini tavsiye eden sözleri İslâm dünyasındaki nasihat geleneğinin nüvesini teşkil etmiştir (Yıldız, 2013: 307).

¹ Pehlevî diliyle yazılı Zerdüşî dini eksenli kaynaklarda III./IX. yüzyıllara kadar “pend”, “enderz” kelimesiyle eş anlamlı olarak “öğüt” anlamında çok yaygın olarak kullanılan bir sözcüktür. Bazen “râh: yol” anlamına da gelen “pend” kelimesi, Avestâ dilinde kullanılan “pantay” ile Pehlevî dilindeki “panti” kelimesiyle aynı anlamı taşımaktadır. Bu yüzden “pend” aslında; “yol” ve “pend dâden: öğüt vermek” de mecazî olarak “yol göstermek” anlamında kullanılır (Yıldırım, 2005: 52).

² Lokman 31/13-20.

³ Temim b. Evs ed-Dâri'den gelen rivayet şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.v.), “Din nasihattir/samimiyettir.” buyurdu. Biz de “Kimin için?” dedik: “Allah için, kitabı için, resûlü için, Müslümanların liderleri ve tüm Müslümanlar için” buyurdu. (Müslim, İman, 55). Mehmet Görmez, bu hadiste geçen “nasihat” kelimesinin “vaaz ve irşat” anlamında değil, “ihlâs ve samimiyet” olarak anlaşılmasının daha doğru olacağını ifade eder (Görmez, 2014: 9).

⁴ Âl-i İmrân 3/104.

Nasihat-nâme yazarları dinî, içtimaî ve ahlâkî birtakım öğütler vererek okuyucuyu o çağın gereğine göre yaşamın bütün evreleri için hazırlamak ve yetiştirmek amacı güderler. Bundan dolayı bu tür eserlerde nazma çekilmiş ayet, hadis, hikmet, kalam-ı kibar ve atasözleri bolca yer alır (Dilçin, 2000: 188). Nasihat-nâmelerde dinimizin ve yüzlerce yıllık millî kültürümüzün değerleri bir bütünlük içinde verilir (Güzel, 2014: 478). Atasözlerinden vecizelere, şair divanlarından vasiyet-nâmelere, *Orhun Yazıtları*'ndan *Gençliğe Hitabe*'ye kadar pek çok alanda evimize, mahallemize, okulumuza, ülkemize giren ve geniş bir sahada hüküm süren nasihat konusu, insanın yaratılışından itibaren hep var olmuştur (Keleş, 2010: 204).

Türk edebiyatında nasihat-nâmeler nazım, nesir yahut nazım-nesir karışık olmak üzere üç farklı tarzda kaleme alınmıştır. Eski Türk edebiyatında kullanılan hemen bütün nazım şekilleriyle nasihat-nâme yazılmakla beraber müstakil olanlarda genellikle mesnevi nazım biçimi tercih edilmiş, divanlarda yer alan nasihat-nâmelerde ise kaside, gazel, terci-i bend vb. nazım biçimleri kullanılmıştır (Kaplan, 2002: 1546).

Doğruyu, iyiyi, faydalıyı göstermek için söylenen ve secili ifadeler içeren atasözlerini Türk edebiyatında manzum nasihat-nâmelerin ilk örnekleri olarak saymak mümkündür (Yıldız, 2013: 307). Türkçenin ilk yazılı eserleri olan *Orhun Yazıtları*'nda hükümdarın halka yönelik bazı uyarılarını içeren nasihat tarzında ifadeler bulunur. Türk İslâm edebiyatının ilk mesnevisi olan *Kutadgu Bilig*, bir siyaset-nâme olmasının yanında içerdiği öğütlerle bir nasihat kitabı özelliği gösterir. *Divanu Lügati't-Türk*'te Türk milletinin manevî ve kültürel değerlerine dair mesajlar içeren çok sayıda manzume mevcuttur (Esin, 2018: 527). *Atabetü'l-Hakâyık* ve *Divan-ı Hikmet* de bünyesinde manzum nasihatler barındıran eserlerdir. Manzum nasihat-nâme türünün Anadolu'daki bilinen ilk örneği ise Yunus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevisidir (Kaplan, 2002: 1546).

Nasihat-nâme türünün bu öncü eserlerinin akabinde, XIV. yüzyılda Ahmed Fakih'in *Çarh-nâme*'si (Mansuroğlu, 1956), XV. yüzyılda Refi'î'nin *Beşâret-nâme*'si (Yiğit, 1986), XVI. yüzyılda Güvâhî'nin *Pend-nâme*'si (Hengirmen, 1983), XVII. yüzyılda Tokatlı İshak Efendi'nin *Nazmu'l-Ulûm*'u (Özfırat, 2006), XVIII. yüzyılda Muhammed Emin Müftizâde'nin *Levh-nâme*'si (Yiğiterol, 2017), XIX. yüzyılda Muhammed Şerifi'nin *Pend-i Gülistân*'ı (Kiremitçi, 2017), XX. yüzyılda Mehmed Nâzım Paşa'nın *Nasihat*'i (Kaplan, 1997) Türk İslâm edebiyatında manzum nasihat-nâme türünde yazılmış telif eserlere örnek olarak zikredilebilir.

XV. yüzyılda Ahmed-i Dâ'î'nin *Vasiyyet-i Nüşirevân*'ı (Yeniterzi, 2006), XVI. yüzyılda Şemseddin Sivâsî'nin *İbret-nümâ'sı* (Çöm, 2007), XVII. yüzyılda Mecidi'nin *Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr*'ı (Toruk, 2010), XVIII. yüzyılda Siyâhîzâde Ali Efendi'nin *Gülşen-i Ahbâr*'ı (Hamada, 2014), XIX. yüzyılda Seyyid Ali Rızâ'nın *Riyâzü'r-Rızâ'sı* (Türkoğlu, 2018) XX. yüzyılda Ahmed Râşid'in *Pend-nâme-i Lokman Hekim Terceme-i Manzumesi* (Kayaokay, 2018) ve Vizeli Rıza b. Emin'in *Pendnâme-i Sâ'dî'si* (Dikmen, 2016) tercüme yoluyla edebiyatımıza kazandırılmış manzum nasihat-nâmeler arasında yer alır.

Abdulkerim bin Mehmed'in *Nesâyihu'l-Ebrâr*'ı (Ekinci, 2012), Za'îfi'nin *Kitâb-ı Sabru'l-Mesâyib*'i (Yalçınkaya, 2019) mensur nasihat-nâmelere; Nasûh Nevâlî'nin *Çeşme-i Hayat*'ı (Kurnaz, 2018) ise nazım-nesir karışık yazılmış nasihat-nâmelere örnek olarak zikredilebilir. *Nesâyihu'l-Ebrâr* ve *Çeşme-i Hayat* adlı eserlerde nasihatler dört madde üzerine kurularak sayı sembolizmi kullanılmış, böylece türün diğer örneklerinden farklı bir yol izlenmiştir. (Benli, 2020: 1078).

Nasihat-nâme geleneğinin 21. yüzyıla tevarüs ettiğini gösteren örneklerle de rastlamak mümkündür. Örneğin Bilal Kemikli, "Oğul, Sen Sen Ol..." adlı eserinde, muhataplarına büyük sûfilerin ve manevî öncülerin nasihatleri eşliğinde seslenerek hem nasihat-nâme türünü canlandırmak hem de huzurlu ve güvenli bir toplum inşasına katkı sağlamak arzusunda olmuştur (Kemikli, 2018).

Ayşe Parlakkılıç Mucan, "Türk İslâm Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler ve Uralı Ya'küb Oğlu Hüseyin'in Miftâh-ı Cenneti" adlı doktora tezinde 11. yy.-20.yy. aralığında kaleme alınan 69'u telif, 23'ü tercüme olmak üzere toplam 92 manzum nasihat-nâmenin tanıtımını yapmıştır (2020: 30-108). Söz konusu çalışmada tercüme nasihat-nâmelerin kaynak metinlerinin tamamını Fars edebiyatına ait *Pend-i Nüşirevân-ı Âdil*, *Sa'âdet-nâme*, *Kâbus-nâme*, *İlâhî-nâme*, *Pend-i Attâr* ve *Bostân* isimli eserlerin oluşturduğu; 12 eser ile *Pend-i Attâr*'dan yapılan tercüme sayısının diğerlerine göre fazla olduğu tespit edilmiştir (Mucan, 2020: 108). Bu durum Ferîdüddin Attâr'a nispet edilen *Pend-nâme* adlı eserin edebiyatımızda nasihat-nâmelerin bir tür olarak ortaya çıkıp gelişmesinde önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. İslâm dünyasında yüzyıllar boyu büyük alaka gören bu eser bir dönem Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak da okutulmuştur (Arslan, 2004: 28).

Türk İslâm edebiyatında kaleme alınan nasihat-nâmelerde din, tasavvuf, ilim, ahlâk ve sosyal hayat başlıkları altında değerlendirilebilecek pek çok mevzuaya yer verilmiştir (Kaplan, 2001). Çoğu zaman konuların iç içe işlenmesi nedeniyle bugüne kadar yapılan çalışmalarda muhtevadan hareketle nasihat-

nâmeleri tasnif etmek mümkün olmamıştır. Nasihat-nâmeler, muhatap alınan toplum kesimleri açısından da zenginlik arz ederler. Yöneticinin halka, ebeveynin çocuğa, nasihatçinin yöneticiye, nasihatçinin halkın geneline yahut bir kesimine (kadınlar, gençler vd.), mürşidin sâlike seslendiği nasihat-nâmelerde bağlam da bu doğrultuda şekillenir.

Nasihat-nâme geleneğine eklenen hacimli eserlerden birisi de Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin 20. yüzyılın başında kaleme aldığı “Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd” adlı eseridir. Müellif, söz konusu eserini, Osmanlı Devleti'nin parçalanmaya yüz tuttuğu, devlet düzenindeki çözümlenin toplumun bütün katmanlarına sirayet ettiği bir dönemde müritlerinin itikadını güçlendirmek, tarikat büyüklerinin hayatlarından örnekler sunarak onların motivasyonunu artırmak, onları batıl gördüğü cereyanlardan muhafaza etmek gibi saiklerle kaleme almıştır. Bu makalede, bugüne kadar üzerine herhangi bir bilimsel çalışma yapılmayan Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin “Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd” adlı eseri bilim dünyasına tanıtılacaktır.⁵

Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin Hayatı ve Eserleri

Müellifin hayatıyla ilgili biyografik kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilemediği için Ali Baba Rûmî'nin hayatı, eserinden yola çıkılarak aydınlatılmaya çalışılacaktır. Ali Baba, eserinde kendisi ve ailesiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

Biraz da kendi hâlimden hikâyet
Kılam düşdi münâsib bunda gâyet

Atam Bayrakdaroğlı sırr-ı Haydar
İbrâhimdir adı gerçek kalender

Olup Vechî Paşanıñ bendesi yâr
Vafir⁶ hizmet edüp bu zübdesi yâr

Pederden tuymuşum çok derdi cânâ
Şerîfiz şübhesiz şek yokdur aşlâ

⁵ Eser, tarafımızca, Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk İslâm Edebiyatı ABD alanında Doç. Dr. Seydi KİRAZ danışmanlığında doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

⁶ “vafir”, “paşâ”, “pir” örneklerinde olduğu gibi vezin gereği zihaf yapılması gereken hecelerde bu durumu belirtmek üzere uzun ünlüler kısa gösterilmiştir.

Paşâ hem de peder müştâk-ı Raḥmân
Ṭarîḳ-i Mevlevîden bunlar iḥvân

Paşânın şehr-i Antâkiye içre
Olup çok mülki mâlî 'Âşi üzre

Ki ya'nî 'Âşi bir nehre olup ad
O şehriñ ehlini ol eyleyen şâd

Arazîçün kıluḫ nâzır Pâşâmız
Edüp irsâl ḫalup anda atamız

Pir olduñ anda gör ḫizmet deyüpdür
Faḫîr bu fâniye anda gelüpdür

Aḫîr ol beldemizde kıldı rıḫlet
Peder bu fâniden Ḥaḫ ede raḫmet

Birâderler atamın hem anası
Daha çoklar rızâ olsun Ḥudâsı

Yatur anda cihân fânî ferâḡat
Edüp ṭalib yüri eyle 'ibâdet (M2, ss. 568-569)⁷

Beyitlerden anlaşılacağı üzere Ali Baba Rûmî'nin babası, Vechi Paşa'nın hizmetinde bulunan Bayrakdaroğlu İbrahim isminde bir zâttır. Babası ve bahsi geçen Paşa, Mevlevilik yolunu benimsemişlerdir. Antakya'da bulunan Asi Nehri boyunca pek çok araziye sahip olan Paşa, buraya göç etmiş; müellifin babasını da yanında götürmüştür. Ali Baba Rûmî, Antakya'da dünyaya gelmiştir. Babası, biraderleri ve dedesinin mezarı da buradadır.

Ali Baba Rûmî, bu beyitlerin devamında özetle şunları anlatır: “Cafer Paşa'nın neslinden sâliha bir kadın” olarak tasvir ettiği annesi, eşinin ölümü üzerine oğlunu da yanına alıp memleketi Arapgir'e gitmiştir. Ali Baba, başlangıçta buraya alışmamış; sonrasında etrafına yârân toplanıp muhabbet bulmuştur. Ne var ki bulduğu huzur çok sürmemiş, hased ehlinin düşmanlığı ve erenlerin işareti neticesinde “Maden” denilen viran bir yerde inzivaya çekilmiştir. Üç beş

⁷ Eserin Marmara Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan iki nüshasından YZ0031 için “M1”, YZ0065 için “M2” kısaltması kullanılacaktır. Eserin tamamı için beyit numaralandırmaları henüz yapılmadığından alıntılarda sadece sayfa numaraları verilecektir.

yıl kaldığı bu yerde bir “divan” ve bir “mevlid”⁸ telif etmiştir. Arapgir’deki evlerinin yanması üzerine evsiz kalan annesini de yanına getirmiştir. On ay sonra annesi hastalanmış, Malatya’dan gelen müritleri onu hasta hâlde götürürken “Tilek” adındaki köyde, H. 1314’te (M. 1896/1897) vefat etmiştir. Ali Baba, çok sevdiği annesinin ölümünün ardından her şeyini bırakıp yolculuğa çıkmıştır. Şam’a gidip manevî pîri olarak gördüğü İbnü’l-Arabî’nin (ö. 1240) kabrini ziyaret etmiş, buradaki riyâzet hayatı üç ay kadar sürmüştür (M2, ss. 569-571). Hayatının bundan sonraki bölümüyle ilgili bazı bilgileri, eserin yazılış hikâyesini anlattığı beyitlerden öğreniyoruz:

İşit hâlî ne söyler bu mü’ellif
İcâzetle olup ey yâr bu taşnîf

Biñ üç yüz on yedide ‘âlî-himmet
Olup bu Rûmiye ey ehl-i sünnet

Şeyh Ekberle o pîr Ceylâni sulţân
Hem Eşrefoğlu Rûmî Rûma burhân

Bularîñ rûh-ı pâkinden işâret
Olup oldı baña andan icâbet (M2, s. 555)

Buna göre Ali Baba, *Dürrü’l-Fu’âd*’ı üç büyük pîrden icazet alarak yazmıştır. Sonraki beyitlerde söz konusu manevî işareti Rûmî takvimle 1315’te (M. 1899/1900), Antep’teki Müftü Hanı’nda, hasta vaziyette iken aldığından ve buna şahit olan müritlerinden bahseder. Bu işaretin akabinde, kitabı parça parça yazmış, Halep’i ve birçok şehri dolaşmış, sonunda Arapgir’in bir köyünde Süleyman Sırrî Efendi adlı sadık bir müridinin evinde kitabı tamamlamıştır. Bu şahsın büyük oğlu Hâlid de kitabı beyaza çekmiştir (M2, 556-558). Eserin sonunda kitabın H. 1321’de (M. 1903/1904) bitirildiği yazmaktadır (M2, 674).

Nasihat-nâme müelliflerinin genellikle elli yaşın üzerinde iken eser verdikleri (Mucan, 2020: 130) göz önüne alınır ve müellifin hayatıyla ilgili eserinde yer alan bilgiler değerlendirilirse Ali Baba Rûmî’nin 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başında ömür sürdüğü düşünülebilir. Eserin sonundaki süzüşli

⁸ Yaptığımız taramalarda bu mevlide ulaşamadık. Fatih KÖKSAL, *Mevlid-nâme* adlı eserinde Arapgirli Muhyiddin Ali Mekki (ö. 1936) adlı bir müellifin metnine yer vermiştir (2011: 75). Bu şahıs çalıştığımız müellifden farklıdır.

vasiyette⁹ Ali Baba, eserini tamamlamak için gece gündüz çaba sarf ettiğini, bu yüzden eserinin hürmete layık olduğunu belirtir; dua ve Fâtihâ talebinde bulunur. Kendisi hayatta iken kitabın asla ağyâra (tarikât ehli olmayana) verilmemesi gerektiğini belirtir. Ardından da ihvândan olanların kitabı bir cilt çoğaltıp Dersaadet'e (İstanbul) götürmesi, burada Kâdirî yolunun herhangi bir şubesine mensup bir mürşide vermesi yönünde vasiyette bulunur (M2, 640).

Müellif, eserinde “Rûmî, Ali Rûmî, Şeyh Ali, Ümmî Rûmî, Baba Rûmî” gibi muhtelif mahlaslar kullanır. Rûmî mahlasını, Eşrefoğlu Rûmî'ye (ö. 1469) duyduğu muhabbetin neticesinde tercih ettiğini şöyle açıklar:

‘Azîzim Rûmda medfûndur anuñçun Rûmiyem Rûmî
Kuşansam âsitânında kemer yâ Rûmî ‘Abdullâh (M2, s. 96)

Ali Baba Rûmî, Kâdirîlik tarikâtına mensubiyetini ve özellikle üç veliye olan derin muhabbetini eserinin birçok yerinde dile getirir. Aşağıdaki mısralar onun söz konusu meşrebini ve ruh hâlini yansıtmaktadır:

Himmet-i mürşid hayâller perdesin çâk eyledi
Bu sebebden bendegâni seyr-i eflâk eyledi
Fehm edüp sırr-ı me‘âdi nefsi idrâk eyledi
Kurtulup şirk-i hafiden kalbini pâk eyledi
İçmişiz hamr-ı muhabbet dâ‘imâ sekrânıyız
Sâlikân-ı Şeyh-i Ekber bende-i Geylâniyiz

Üç veliniñ çâkeriyiz ‘aşka verdik varımız
‘Âlime hizmet sezâdır yok bizim inkârımız
Kavlimiz tevhîddir ancak vaşl-ı yâr efkârımız
Başş olup Haydar ‘Aliden cehr ile ezkârımız
İçmişiz hamr-ı muhabbet dâ‘imâ sekrânıyız
Bendegân-ı İbn Eşref tâlib-i Geylâniyiz (M2, s. 214)

Dürrü'l-Fu'âd'da yer alan bilgilere göre şâirin on bir eseri vardır: *Mevlit*, *Fuţûhu'l-Aşş*, *Neş'etü'l-Vâkıfîn*, *Dürrü'l-Fu'âd ve'ş-Şeyhü'l-İrşâd*, *Mâh-ı Ma'nevî*, *Râfî'ü'z-Zulmet*, *İzhâru'l-Kizb*, *Baħr-i Lübb*, *Teskînü'l-Veķâr*, *Żâmîru'l-Muta'aşşibîn*, *Silsile-nâme*. Müellif, *Dürrü'l-Fu'âd*'da diğer eserlerinin isimlerine dair müfredler de söylemiştir. Bunlar şu şekildedir:

Ve ba'zî eserlerimizîñ isimleri bir müfred ile beyân olunur:

⁹ “Süzişli vasiyet” ifadesi M2 nüshasının başında yer alan fihristte ilgili bölümden bahsedilirken kullanılmıştır. Vasiyetin içeriğini güzel temsil ettiği düşünüldüğü için burada da kullanıldı.

Okıdup *Mevlūd*ni ḥabībiñ bul şafāyı dā'imā
Kim o bezme ḥürmet eyler ehl-i Ḥaḳdır bī-riyā

Diger

Fuṭūḥu'l-ʿAşka baḳ ʿaşkıñ teraḳḳī eylesün sālīk
Erenler ʿaşkıla erdi vişāl-i ḥāzrete cānā

Diger

Ḥarf ile girdim neş'e-yāb olsun tıyan
Neş'etü'l-Vākıfīmim vākıfa şemsden ʿayān

Diger

Sırr-ı ḳalbe āşinā her bir sözi *Dürrü'l-Fu'ād*
Şeyḫü'l-İrşād bu kitābiñ ismi eyle inḳıyād

Diger

Doğdı *Māh-ı Ma'nevī* gör leylimiz açdı niḳāb
Şems ile oldı müzeyyen çok şük(ü)r nehārimiz

Diger

Denildi *Rāfi'ü'z-Zulmet* ki ya' nī cezb eder nūri
Kitābiñ ismine eyle ḳırā'at ḳalma yār şūrī

Diger

İzhār eyler kızbi kâzibler için açmış dehān
Bu kitābiñ ismi ṭālīb oldı *İzhāru'l-Kızb*

Diger

Bir futūḥdur ḥubb-ı Ḥaḳla fetḥ-i bāb oldı bugün
Cūşa geldi *Baḫr-i Lübbüñ* mevcidir zāhir olan

Diger

Def' eder kibr ü veķarı eyle tekrâr rŭz u ŧeb
Oldı zîrâ bu kitâbıñ ismi *Teskînü'l-Veķâr*

Diger

Bu kitâbıñ ismi hoşdur münkirâne renc ü vebâ
Żâmîru'l-Muta'aşşibîn Haydarasâ eyler ğazâ

Diger

Silsile-nâme mübârek bir risâle bî-nażîr
Nazmile nâz u edâ eyler ŧaçup misk ü ' abîr

Ŧağılsun cihâna bu kitâblar bî-şumâr olsun
Bendegân-ı ğazret-i ğavşâ ' Alîden yâdigâr olsun (M2, ss. 661-662)

Yukarıdaki beyitlerden müellifin “Dürrü'l-Fu'âd” dışında on eseri daha olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki taranan yazma eser kataloglarında bu eserlere dair herhangi bir kayıt tespit edilememiştir.

Eserin Nüsha Tavsifi

Eserin tespit edilen iki nüshası mevcuttur. Her iki nüsha da Marmara Üniversitesi Nadir Eserler koleksiyonunda bulunmaktadır. Bu nüshaların tavsifi ŧu şekildedir:

1. Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası (YZ0031)

Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Koleksiyonu'nda bulunan bu nüsha, 11726/YZ0031 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Kayıtta eser adı “Dürrü'l-Fuad ve Şeyhu'l-İrşad”, yazar adı ise “el-Arabgiri, Şeyh Ali Baba el-Ümmi er-Rumi” olarak yer almaktadır. 601 sayfadan oluşan nüshada manzum kısımlar çift sütunlu olup her sayfada 26 satır bulunmaktadır. Son derece temiz olan nüsha okunaklı bir rik'a hatla yazılmıştır. Bazı kelimelerin yazımında okunuşu kolaylaştırmak için hareke de kullanılmıştır.

Baş1:

Kitâb-ı Dürrü'l-Fu'âd ve'ş-Şeyhü'l-İrşâd

*Kim ider taħrîr tamâm yazmak gerek kıl diğķati
Ħarfîni terk idene olsun Ħudânıñ la' neti*

Sonu:

*Çün teşādūf eyledik Rūmī bu ‘aşra kııl du‘ā
Ya‘ni biñ üç yüz yigirmi bir olup devrānımız*

2. Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası (Yz0065)

Bir önceki nüshayla aynı kütüphanede ve aynı koleksiyonda bulunan bu nüsha, 11764/YZ0065 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Kayıtta eser adı “Dürrü’l-Fuad ve Şeyhu’l-İrşad”, yazar adı ise “Ali Baba, İbn Seyyid İbrahim b. Seyyid Muhammed Karabayrakzade, Ümiyyü’r-Rumi” olarak yer almaktadır. 674 sayfadan oluşan nüshada manzum kısımlar çift sütunlu olup her sayfada 23 satır bulunmaktadır. Eser, rik’a hattıyla kaleme alınmıştır. Bu nüsha, diğer nüshadan farklı olarak eserin başına sonradan eklenmiş altı sayfalık bir fihrist içermektedir.¹⁰ Nüshanın başı ve sonu diğer nüshayla aynıdır. Her iki eserin kütüphaneye geliş tarihi 09.01.2001’dir.¹¹ Bu nüshalardan hangisinin kaynak nüsha olduğuna dair kapsamlı bir değerlendirme yapmak eserin tenkitli neşri tamamlandığında mümkün olacaktır.

Eserin Biçim Özellikleri

Dürrü’l-Fu‘ād, mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Ancak eser, geleneksel mesnevi tertibinden bazı farklılıklar gösterir. Giriş olarak nitelendirebileceğimiz ilk bölüm; besmele, Hz. Peygamber’e salât ü selâm, Hz. Peygamber’in ailesine ve ashâbına tâzim, dönemin padişahı Abdulhamit Han (ö. 1918) için dua içeren beyitlerden oluşur. Sonrasında eser, bölüm başlıkları olmaksızın çeşitli bahislerin işlendiği beyitlerle devam eder. Manzum kısımların arasında mensur iktibaslara yer verilir. Bunlar; başta ayet ve hadisler olmak üzere Abdulkadir Geylanî’nin kitaplarından ve ondan söz eden kaynaklardan, Kâdirilik silsilesinde yer alan çeşitli tarikat büyüklerinin sözlerinden alınan çoğunluğu Arapça metinlerden oluşmaktadır. Müellif, bu sayede hem sözlerine delil getirmiş olur hem de bir konuyu bitirip başka bir konuya geçme fırsatı bulur. Eserde “Ebyât fi-Münâsibi’l-Makâlât, Gazel-i Münâsib-i Hâl, Kasîde, Müfredü’l-Arabî, Şi‘r-i Latife-i fi-Münâsibi’l-Makâl” gibi başlıklarla yazılmış çok sayıda manzumeye yer verilmiştir. Eserin sonunda şair, birçok sırrı zahir etme imkânı verdiği için Allah’a şükreder ve tarikat

¹⁰ Fihristi koyan kişi, kitapta aslında böyle bir bölümün yer almadığını, bu fihristi aradığı konuları kitaptan daha kolay bulabilmek için kendisinin eklediğini belirtmiştir.

¹¹ Kütüphanenin internet sitesinde nüshaların her biri için iki ayrı kayıt açılmıştır. Bunlardan ilki yazmanın dijital hâlini içerirken, diğeri raftaki yerini göstermektedir. Buradaki tarih ikinci kayıttan alınmıştır.

pirlerinden aldığı manevî yardıma değinir. Dönemin padişahı Sultan Abdulhamit için dua ettikten sonra eserini H. 1321'de (M. 1903/1904) tamamladığını ifade ederek mesneviyi bitirir.

Dürrü'l-Fu'âd, Hezec bahrinin en sık kullanılan kalıplarından biri olan “mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün” kalıbıyla yazılmıştır. Bununla birlikte eser içindeki manzumelerde ana vezinden farklı olarak “fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün” ve “mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün” kalıpları da kullanılmıştır. Vezne uymayan çok sayıda mısraın yanı sıra imale ve zihaf sayısındaki fazlalık şairin aruza yeterince hâkim olmadığını göstermektedir. Eser, hece ölçüsünün değişik kalıplarıyla yazılmış manzumeler de ihtiva etmektedir.

Eserin Kaynakları

Eserin kaynakları arasında Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler ilk sırayı alır. Ali Baba Rûmî, çoğu zaman ayet ve hadisleri doğrudan Arapça hâlleriyle iktibas ederek sözlerine delil göstermiştir. Aşağıdaki bölümde önce belâya sabretmenin önemi manzum olarak anlatılmış, ardından anlamın pekiştirilmesi için konuyla ilgili ayet ve hadisler peş peşe sıralanmıştır:

Belâya şabr eder kim ehl-i Hâk
Kelâmımdan uyanup al sebak yâr

Velîle enbiyânîndır belâ bil
Gelür böyle çeker her aşfiyâ bil

Bu sözler doğru hep şanma delilsiz
Delilsiz nuḡ eder kim ol sebilsiz

Lâzım imdi hadîşle Hâk kelâmı
Ola işbât bular cümle melâmî (M2, s. 263)

Beyitleri takip eden Arapça mensur bölümün çevirisi şu şekildedir:

Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Bizim yolumuzda cihat edenleri mutlaka yollarımıza ulaştıracağız.”¹² Yine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir.”¹³ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Sabredenlere mükâfatları hesapsız olarak verilecektir.”¹⁴ Yine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “

¹² Ankebut 29/69.

¹³ Bakara 2/153.

¹⁴ Zümer 39/10.

Güzel bir sabırla sabret.”¹⁵ Yüce Allah doğru söyledi. Nebi (sav) şöyle buyurdu: “Kerih görülen şeylere sabırda pek çok hayır vardır.”¹⁶ Yine (sav) şöyle buyurdu “Ahiret hayatından başka ebedî bir hayat yoktur.”¹⁷ Nebi (sav) şöyle buyurdu: “Mümine Rabb’ine kavuşuncaya kadar rahat yoktur.”¹⁸ Yine (sav) şöyle buyurdu: “Dünya müminin zindanı, kâfirin cennetidir.”¹⁹ Yine Nebi (sav) şöyle buyurdu: “Bela sırasıyla peygamberlere, sonra evliyaya, sonra derece derece aşağıya doğru verilir.”²⁰ Allah Resulü doğru söyledi. (M2, 263)

Ayet ve hadislerin kısmî iktibasları yahut tercümeleri de kimi zaman manzum kısımların içinde yer bulmuştur:

Lazımdır mü’mine bul bir velî er
‘Alim ‘ârif meşâyih ekmele er

Buyurmuş *vebteğüt*²¹ ol ‘âlî Yezdân
Vesîle çün gerek şâhid o Furkân

Hadîşde hem gelür *levlâ’l-mürebbî*²²
Varıp bir kâmile bilmeli Rabbi

Hadîş-i *men ‘aref*²³ hem hoş delâlet
Eder işbu hadîşe kıl icâbet (M2, s. 5)
(...)

Çün emr oldı bize zikri keşîrle
Oğu âyet yazılmış var fik(i)rlle

Vağ(i)tle hiç ‘aded olmaz et iz‘ân
Beni çok zikr ediñ der Hağ nümâyân²⁴ (M2, s. 9)

¹⁵ Meâric 70/5.

¹⁶ Ahmed b. Hanbel, I, 307.

¹⁷ Müslim, Cihat, 127.

¹⁸ Aclûnî, C.4, hadis no:3066.

¹⁹ Müslim, Zühd, 1.

²⁰ Tirmizî, Zühd, 56.

²¹ “vebteğüt ileyhi’l-vesîlete”: O’na yaklaşmaya vesile arayın (Maide, 5/35).

²² “lev lâ’l-mürebbî mâ ‘arauftu rabbî”: Terbiye edenim (Cebrâil) olmasaydı Rabb’imi bilmezdim. Hadis olarak kaynağı tespit edilemedi.

²³ “men ‘arefe nefsehü fekad ‘arefe rabbehü”: “Kendini bilen Rabb’ini bilir.” (Aclûnî, C.4, hadis no: 2532) Bazı sūfîler, bu sözün keşif yoluyla alınmış bir hadis olduğunu iddia etmişlerdir. Ünlü hadis bilginleri İbn Teymiyye, Nevevî, Semanî ve İbn Garas, bu sözü uydurma hadisler arasında göstermişlerdir (Yılmaz, 2013: 492).

(...)

N' için geldiñ cihāna bî-dirāyet

Murād dostı bilüp etmek ' ibādet²⁵ (M2, s. 175)

Türk İslām literatüründe kaleme alınmış olan metinlerin nazma aktarılmasında, dinî hususların kolayca ezberlenmesi ve akılda uzun süre tutulabilmesini sağlama isteği gibi pedagojik sebepler etkili olmuştur (Kiraz ve Bilgin, 2022: 505). Ali Baba Rûmî de nasihat-nâme türündeki eserini Türkçe ve Arapça kaynaklardan edindiği bilgilerle şekillendirmiş, kendi tabiriyle kitaplarda “beyân” edileni nazım yoluyla “ayân” etmeye çalışmıştır (M2, s. 272). Müellif; Eşrefoğlu Rûmî'nin *Tarikat-nâme*'si, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Futûhâtü'l-Mekkiyye*'si, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Kitābü'l-Hitāb*'ı başta olmak üzere çok sayıda eserde yer alan bilgilere ve rivayetlere başvurmuş, kimi zaman okuyucuyu adı geçen eserlere yönlendirmiştir:

Edüpdür şeyh *Futûhāt*da işāret

Bular özge ' aşık şerhe ne hācet

Kitābu'l-Hitāb içre olur hem

Baba Hakkı beyân a' lā kılup hem

Daği var *Gavsıyye* mensüb veliye

Pir ' Abdu'l-kādir ol nesl-i ' Alīye

Bulup bu üç kitāba kıl nazar var

Çıkup her şübhe dilden pāk ola dār

Ṭanık nuṭka bular ey ḳalb-i hurrem

Daha var çok kitāb vallāhu a' lem (M2, s. 163)

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Peygamber'in kıyam zikrinde bulunduğu dair rivayet anlatılırken Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin (ö. 1234) *Avârifü'l-Meârif* adlı eserine göndermede bulunulmuştur²⁶:

²⁴ Ahzâb 33/42.

²⁵ Zâriyât 51/56.

²⁶ Söz konusu rivayete göre Hz. Peygamber, ümmetin fakirlerinin zenginlerinden yarım gün önce cennete gireceği şeklindeki haberi Cebrâil'den alınca çok sevinir. Hz. Peygamber'in müsaadesiyle, orada bulunan bir bedevi şiir okur. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve mecliste bulunanlar vecde gelirler. Bu esnada Hz. Peygamber'in örtüsü omzundan düşer. Herkes yerine çekildikten sonra Muaviye b. Ebi Süfyan “Ya Resulallah, oyununuz ne güzeldi.” deyince Hz. Peygamber, “Sus ya Muaviye, sevgilinin adı anıldığı zaman sarsılmayan asil değildir.” buyurur.

Edüp aşhâb ile şulţân Muḥammed
 Kıyâmda cehr ile ol cân Muḥammed

Tamâm dört yüz şahâbesiyle muhtâr
 ‘*Avârif*’de beyân bu olmaz inkâr (M2, s. 195)

Aşağıdaki beyitlerde ise ilk yaratılan ruhların Hz. Peygamber ve Hz. Ali’nin ruhları olduğu beyan edilirken İbnü’l-Arabî ve Eşrefoğlu Rûmî kaynak gösterilmiştir:

Buyurmuşdur ‘azîz ol Şeyhü’l-Ekber
 Erenler sürurı Hâk yola rehber

Ḳadîm rûḥ Muştâfâla Ḥaydarıñdır
 Ḥaber bu kim ḥaber Şeyhü’l-Ekberiñdir

Deyüp şeyḥ Eşrefoĝlı ḳuţbu’l-aḥyâr
Tarîkat-nâmesinde ol hem-kâr

Bu sözden bu çıkar ki Muştâfânıñ
 Ruḥından şoñraki rûḥ Murtażânıñ

Ki ya‘ nî ḥalk olup rûḥı Resülün
 Anıñ ardınca ol Zevcü’l-Betülün (M2, s. 147)

Aşağıda beyitlerde Abdulkâdir Geylânî’nin manevî derecesinin büyüklüğünden bahsedilmiş, akabinde *Bostânü’l-‘Arifîn*’den alınan Arapça mensur bölüm iktibas edilerek manzum kısımda sözü edilen konu desteklenmiştir:

Şeyḥ ‘Abdu’l-ḳâdirin ‘ilmi firāvân
 Yazup şeyḥ ḥesâbsız ehl-i ‘irfân

Bostânu’l-‘Arifîn nâm şol kitâbı
 Oḳu işbu kitâbda ḳo cidâli

Daha var bir nice sulţân yazupdur
 Gelür dîvânım içre nazm olupdur

Bunı ḳıl imdi işbât etme ihmâl
 Digerler fehm olur bundan be-her-ḥâl

Sonrasında Hz. Peygamber’in ridası dört yüz parçaya bölünerek oradakilere pay edilir (Sühreverdi, 2010: 247-248).

Pir ʿAbdu'l-kâdir ol sırr-ı ʿAliniñ
Maķâmı ʿâlidir ʿazam-ı veliniñ

ʿİbâresiyle yaz olsun maķâmı
Beyân eylesün özini her hâramî (M2, s. 293)

Beyitleri takip eden Arapça mensur kısmın çevirisi şu şekildedir: Şeyhulislam eş-Şeyh Muhyiddin en-Nevevî rahmetullahi aleyh (Allah ona rahmet etsin.) *Bostanu'l-Arifîn* adlı kitabında dedi ki: Güvenilir nâkillerden bize gelen bilgilerden öğrendiklerimize göre Bağdat'taki Şeyh Kutub Muhyiddin Abdülkadir el-Cîlî'nin (r.a.) kerametlerinden daha çok keramet bilmiyoruz. Bağdat'taki Şafii ve Hanbelî önde gelenlerinin şeyhi, kendi döneminde ilim ve müritlerin terbiyesi konusunda riyâset/önderlik makamının sahibi idi, onun sohbetinde pek çok büyük şahsiyet yetişti. Irak meşayihinin önde gelenlerinin pek çoğu ona bağlı idiler, gurur duyulacak hâl sahiplerinden pek çoğu onun elinde yetişti. Yüksek makam sahiplerinden sayılamayacak kadar kimse onun öğrencisi oldu, meşayih ve ulemanın icmâi onun üzerinde gerçekleşti; onun söylediklerini tescil ve onu tazim ettiler, onun sözlerine ve hükümlerine müracaat ettiler, onun hükmüne döndüler, her bölgeden ve cihetten ziyaret için ona yöneldiler. Her uzak bölgeden süluk ehli (tarikât yoluna girmiş kimseler) ona koştular, evsafı/sıfatları çok güzel, ahlaken şerefli, edebi ve kişiliği mükemmel, çok mütevazı, daima güler yüzlü, ilim ve akli çok, şeriatın sözlerine ve hükümlerine uyan, ilim ehlini yücelten, din ve sünnet erbabına ikram eden, bid'at ve heva erbabına buğzeden, hakkın taliplerini çok seven bir kimse idi, bununla birlikte devamlı mücahede ve ölüm ahvâlini de murakabe hâlinde idi. Marifet ilimleri konusunda âli/yüksek söz sahibi, Allah Teâlâ Hazretleri'nin yasakları ihlal edildiğinde çok öfkelenen bir kimse idi. Cömert ve en güzel şekilde âli cenap idi. Cümleten söyleyecek olursak kendi zamanında onun (r.a.) gibisi yoktu. Seyyidimiz Kutbu'r-Rabbani ve'l-Gavsu's-Samedani Sultanul-Evliya ve'l-Arifin Seyyid Şeyh Muhyiddin Ebu Muhammed Abdülkadir el-Geylani İbnu Kutbi'l-Kâinat es-Seyyid Ebu Salih Musa el-Cengî-Allah onların sırlarını mukaddes kılsın- hakkındaki sözü bitti (M2, ss. 293-294).

Eserin sonunda Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin hayatı ve eserleri mensur olarak verilmiş, Abdulkâdir Geylânî'nin manevî derecesi yine mensur olarak anlatılmıştır. Bunların akabinde Abdulkâdir Geylânî'nin hayatını, nesebini, ahlâkını ve menkabelerini anlatan eserler yazarlarıyla birlikte zikredilmiştir (M2, ss. 647-660). Böylece müellif, bir Abdulkâdir Geylânî bibliyografyası oluşturmuştur.

Eserin Muhtevası

Eserin geneline bakıldığında, bir “nâsıh” olarak müritlerine seslenen Ali Baba'nın onları Hurûfilik, Hulûlilik, Bâbilik gibi cereyanlardan korumaya çalıştığı ve “ehl-i sünnet” vurgusu yaptığı görülür. Abdulkâdir Geylânî'nin nesebi ve silsilesi, hakkında nakledilen kimi yanlış bilgilerin düzeltilmesi, menkabeleri ve kitaplarının tahrif edilmesi gibi hususlar eserin ağırlık merkezini oluşturmaktadır. Bunların dışında eserde; ilmin nur cehaletin zulmet oluşu, ilimle amel etmek gerektiği, Kur'an okumanın fazileti, tevbe ve bir mürşid-i kâmile biad etmek, zikirle ilgili ayet ve hadisler, cehri zikrin mubah oluşu, tarikat silsilesi, Ehl-i Beyti sevmek, on iki imam ve çeşitli tarikat büyüklerinin övgüsü gibi pek çok konuya yer verilmiştir. Bu konuların beyitlere nasıl aktarıldığını eserden alınan kesitlerle örneklendirmek muhteva hakkında bir fikir edinmemizi sağlayacaktır.

Aşağıdaki beyitlerde Ali Baba, yaşadığı dönemde Hz. Peygamber'in yolundan ayrıлып evliyaya bühtan eden cahillerin çoğaldığından söz ederek bir bakıma eserinin telif sebebini açıklar:

Su 'âl olsa murâdıñ ne melâmî
Bu sözlerden beyân eyler merâmı

Cevâb cânâ budur güş eyle imdi
Çoğaldı ehl-i da'vâ belki şimdi

Zirâ câhil-münibler çok be-ğâyet
Şanırlar özge bir yol var selâmet

Koyup râh-ı resûli ey himemkâr
Dâlâletde kalanlar çünkü bisyâr

Ve bir de şol gürüh-ı aşfiyâya
Dönüp bühtân ederler evliyâyâ

Kitâbımda olur bu hoşca zâhir
Hâk 'avnıyla kılarız cümle tâhir

Olup câmi' kamu 'âleme o Furkân
Anıñla fehm olundı râh-ı Sübhân (M2, s. 6)

Müellif, Kadîrilik tarikatı hakkında okuduğu kitaplardan edindiği bilgileri sade bir dille nazma aktararak müritlerine anlatmaya çalışır:

İcâzet-nâmelerle hânkâhlar
Tanık bu sözlere ey ehl-i râhlar

Tomarlar bu yola maḥşûş olup hem
Kitâblarla menâkıblar toplup hem (M2, s. 40)

Bâtıl tarikatların ahvâlini anlatırken ehl-i sünnet vurgusunda bulunmayı
ihmal etmez:

Ḳur 'ânla gir yola yâr ol Hudâya
Hadîşle kıl 'amel uy Muştafâya

Muḥibb-i âl u aşḫâb ol cihânda
Dilerseñ dürlü ni' metler cinânda

Firâr et ḫâriciden bul selâmet
Olagör ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at (M2, s. 124)
(...)

Budur yol ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at
Olup Ḥaḳḳ emrine etmek icâbet

Murâd yoldan hemân ḍin-i mübîndir
Resûlüñ meslegi ḫablu'l-metîndir

Bu yoldan özgeye kim 'azm edüp yâr
Gümân yoḳdur helâke ol gidüp yâr (M2, ss. 251-252)

Evliyaya ve zikir ehline taş atanları keskin bir dille eleştirir:

Edüp buḡz u 'adâvet zikr edene
Atar taşlar yola toḡrı gidene

Görüp varlıkla ol ḳoḳmuş özini
Ḳırar ḳalbler düşünmez hiç sözünü

Eder 'aşḳları bühtânla taḫḳîr
Ḳılar rü'yâların tuḡyânla ta'bir

Deyüp kāfir nice ehl-i imâna
Diler kim ḫükm ede fânî cihâna (M2, s. 176)

Üç veliden feyz aldığıını eserinin birçok yerinde vurgular:

Baňa ger ermeyeydi üç veliden feyz-i Hâk mutlak
İkâz olmaz idim ašlâ bular çün dil-dâr eyle

Biri ŗahib-*Futūhāt*dır diger Ceylānidir sâlik
Üçüncü Eşrefoğlıdır uyup bir ‘ālî kâr eyle (M2, s. 187)

Gizli zikri “veliler kârı” olarak nitelendiren müellif, sesli zikirde çok safâlar olduğunu belirtir:

Uçar mı ‘anğa’larla serçe birlik
Olup ‘anğâ’olarla uçmak erlik

Veliler kârıdır ol zikr-i aḥfâ
Nice kılsun talibler anı cānâ (M2, s. 192)
(...)

Olup cehrî zikirde çok şafâlar
Bilür yolda kılan vâfir vefâlar

Bulanlar kâlbe yol buldı bunuñla
Olanlar lübbe cezb oldı bunuñla

Devâm et tevḥide cehr ile tırma
Yeter bu pend saña var bir de şorma (M2, s. 193)

Cehrî (sesli) zikri kınayanlara çeşitli delillerle cevap verir:

Bu dem işte o dem zikr ile tırma
Şabit çünkü ḥadîşle ḥalkı yorma

Küf(ü)r ta’ n eylemek bu cehrî zikri
Deyüp bir niceler geç etme küfri

Zik(i)r çünkü Kur’ānda ço gümānı
Kırā’at cehr ile efdal Kur’ānı (M2, s. 199)

Ali Baba, kıyam zikrinin mübah oluşuna dair âlimlerin verdiği fetvaları da eserine alır ve bu konuda şu açıklamayı yapar:

Şeyḥü’l-İslām eslāfiñ ve diger ‘ulemā-ı ‘āmilinden ve zü’l-cenāheyn olan ba’zî zevāt-ı kirāmîñ kıyām ile zikrullāh ve devrān ḥaḳḳında a’ṭā buyurdukları fetvā-yı şerîf şüretleridir ki şāfi dilden bulunan dervîşāniñ gönülleri temkîn bulup şek ü şübheden müberrā ve tāhir olmaları için teberrüken kitābımıza taḥrîr olundu. İmdi ma’lûm ola ki gürûh-ı şüfîniñ devrān u

hareketle kıldıkları ezkârîñ cā'iz olduğına nice āyet ve nice hadîşler ile beyān oldı ve hem bir nice memdūh kitāblarda mektüb u meşūr olduğdan soñra mezkūr minvāl üzre zıkrullāh etmekligi tecvīz eden imāmeynü'l-mükremīn a'nī Ebū Yūsuf ve İmām Muḥammed raḥmetullāh Te'ālā Ḥāzretleridir ki 'indlerinde bilā-kerāhet cā'izdir ve fetvāları daḥi bunlarıñ kavilleri üzerinedir. (M2, ss. 447-448)

Abdulkadir Geylānī ile ilgili çeşitli iddiaların müellif tarafından cevaplanması eserde geniş yer tutmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde Yezīd (ö. 683) döneminde, Abdulkadir Geylānī'nin korktuğu için peygamber soyundan geldiğini gizlediği şeklindeki rivayetin asılsız olduğu anlatılır:

Çırdıkda ol zamān mel'ūn Yezīdler
Resülün neslini dīnsiz pelīdler

Dilerler şeyhi de kesmek berāber
Hıyleyle kırtılır güyā birāder

Demiş ben degilim evlād bu cānı
Ḥalāş etmiş demekle şeyh yalanı

Şerīfken ceddini kılmış inkār
Velāyetden düşüp olmuş günehkār

Buña beñzer nice bühtān ederler
Nāsı idlāl edüp böyle giderler

Atasınıñ anası bu cihāna
Gelmeyüpdı ol vaqt baq ş u yalana (M2, s. 265)

Eserde sıkça dile getirilen hususlardan biri de Abdulkādir Geylānī'nin soyunun Hz. Peygamber'den gelmesi ve dört halifeyle de nispetinin bulunmasıdır:

Atası Ceyliniñ nesl-i Ḥasan şāh
Anasınıñ daḥi ceddī Ḥüseyn şāh

Nice bürhān delille şāh 'Alīye
Ulaşır dū-neseb ekmel velīye (M2, s. 313)

(...)

Ebū Bekr ü 'Ömer 'Oşmāna hem yār
Neseble pīr 'aziziñ nisbeti var

Nice ‘ālim muḥaddişler yazupdur
Ḥasūdlar hep çıķup yoldan azupdur

Bu mezkūr silsileden birbirine
Alınup kız verilüp birbirine

Anıñçun çār yāriñ derdine cān
Nesline yol bulur ol pīr-i pīrān (M2, s. 316)

Ali Baba, kendi hayatında şahit olduğu kimi hadiseleri de eserine alarak müritlerine muhabbet vermeye çalışır. Örneğin velilerin cesedinin çürümeyeceğine dair bir mevzu işlenirken şu hadiseden bahseder: Havran adlı bir köyde, dilinden zikri gözünden yaşı düşürmeyen, dost yoluna girmiş bir şahsın vefat ettikten sonra mezarı açılmış ve bedeninin çürümediği görülmüştür. Müellif, bu kişinin tasvirini yaptıktan sonra şunları söyler:

Olupdı bir buçuķ yıl şeyḫ beķāya
Kılalı rıḫleti baķ ol fenāya

Ne ḫālse bu faķīr šāhid firāvān
Açup ḳabri çıkardım anı iḫvān

Bugün şanki vefāt etmiş o şādık
Kefeninde yok leke ‘āşık ki ‘āşık

O köyde hep olan cem‘ oldı cānā
Görüp öyle anı şevķ buldı cānā

Menāmında o şeb bir cān görüpdür
Tuyduñ mı ḳabriñi açdıķ deyüpdür

Beşāşetle deyüp tıydum ey aḫbāb
Hevā geldi açıldıķda baña bāb

Denürse ger bunı naķl eylemekden
Murādıñ ne beyān et söylemekden

Maķşūd bu tālibe vermek müḫabbet
‘İbādet eylesün bulsun başiret (M2, ss. 576-577)

İslam ahlākının gereği olarak yapılması ve kaçınılması gereken davranışlara eserin birçok bölümünde değinilmiştir. Aşağıdaki beyitler dünyaya muhabbet

etmemek, namaza önem vermek, ölümü hatırd tutmak, hasetten, cimrilikten, gıybetten uzak durmak gibi birçok hususa dair nasihatler içermektedir:

Ḥudāyī ol Ḥudāyī ol Ḥudāyī
Devāyı bul devāyı bul devāyı

Muḥabbet etme geç şūm mā-sivāya
‘İbādet kıl yūri yār ol Ḥudāya

Günāhlar başıdır kaç o ḥaṭādan²⁷
Ḥadīşdir bu ḥayā et Muştafādan

Edā kıl penç namāzı ol mücāhid
Unudma Kirdigārı eyle tevḥīd

Ferāmūş etme hem ol rıḥleti var
Cihān fānī bilüp um rıḥleti var

‘Ucubdan kıl ḥazer terk et riyāyı
‘Arifler bezmine şıǵmaz mūrā’ī

Ḥased bir nār anıñla olma iḥrāk
Ṭama‘ dan kim geçer ol dostu müştāk

Baḥīller olsa zāhid girmez ey yār
Cināna bu ḥadīş geç etme güftār

Seḫīlerden olup bul Ḥaḫ rızāsın²⁸
Dilerseñ cennetile ḥūb liḫāsın

Şaḫın gıybet dūrūǵdan ey havāyī
Ḥarāmdan yüz çevir görme cezāyı

Cihānıñ naḫşına rām olma sālīk
Olasın bī-zevāl bir mülke mālīk

²⁷ “(Aşırı) dünya sevgisi, bütün hataların başı; onu bırakmaksa bütün ibadetlerin temelidir.” İbn Teymiyye dâhil, hadis âlimlerinin büyük bir kısmı bu sözün uydurma hadis olduğunu belirtmiştir (Yılmaz, 2013: 223).

²⁸ “Cömert, Allah’a yakın, insanlara yakın, cennete yakındır; cehennemden ise uzaktır. Cimri de Allah’a uzak, insanlara uzak, cennete uzaktır; cehenneme ise yakındır. Cömert cahil, Allah katında cimri âbiddeden daha sevimlidir.”(Tirmizi, Birr, 40)

Hudānîñ hulkını nefsiñ için var
Edüp taḥkîr fenâda olma bed-kâr

Ma' lûm yâr buğz-ı fi'llâh ḥubb-ı fi'llâh²⁹

Nefsiñden geç saña besdir bir Allâh (M2, s. 635)

Eserin bünyesinde “münâcât, na't, medhiye, mersiye, hicviye, pend-nâme, elif-nâme, medh-i çâr-yâr, düvaz-nâme, ilâhî, şathiye” türünde çok sayıda manzume yer almaktadır. Bunlar arasında medhiye türündeki manzumeler sayıca en fazla olanıdır.

Eserin Dili ve Üslubu

Eserin dili ve üslubu üzerine sağlıklı bir değerlendirmede bulunabilmek için müellifin bu eseri hangi dönemde ve hangi gayeyle ortaya koyduğuna bakmak yerinde olacaktır. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı, Batı'da akıl ve mantığın her alanda merkeze alındığı, bilimin adeta yeni bir din gibi görüldüğü, geleneksel birikimin ve dinî değerlerin pozitivist bir bakış açısıyla sorgulandığı bir zaman dilimine tekabül eder. Metafiziği ve dini insanlığın ilerlemesini engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları olarak değerlendiren pozitivism (Cevizci, 1999: 707) dönemin hâkim zihniyetini oluşturur. Bu cereyanlardan Osmanlı toplumu da payına düşeni almıştır. Devlet ve toplum düzeninde meydana gelen bozulmalara ve İslam dünyasının Batı karşısında geri kalışına sebep arayanlar, tasavvufun kurumsallaşmış şekilleri olan tarikatları ve onların mensuplarını tenkit etmeye başlamışlardır (Kara, 2014: 777).³⁰ Ali Baba Rûmî'nin aşağıdaki ifadeleri, eserini böyle bir ortamda, tarikat müntesiplerinin itikadını güçlendirmek gayesiyle yazdığını göstermektedir:

Ḳulaḳ tût imdi bu gevher nişâna
Cilâ versün ḳulüb-ı 'ârifâna

Olan her şâfi dil dervîş gedâniñ
Delinsün cân guşı ehl-i şafâniñ

²⁹ “El-Ḥubbu fi'l-lâhi ve'l-buğzu fi'l-lâhi”: Sevmek ve sevmemek Allah rızası içindir (Yılmaz, 2013: 224).

³⁰ Söz konusu bakış açısının tipik bir tezahürünü Cumhuriyet Dönemi romancılarından Peyami Safa'da görmek mümkündür. Peyami Safa, Müslüman Doğu'nun Hristiyan Batı'dan geri kalması konusunda İmam Gazâlî'yi suçlar. Ona göre Hristiyan Batı, “akılcı ve tabiatçı” düşünceyi İslam dünyasından almışken Müslümanlar giderek Hristiyan Batı'nın mistik etkisi altına girmiştir. Gazâlî'nin *İhyâ'sı* büyük ölçüde Hristiyanlık etkisinde kaleme alınmıştır. Şarkın, Hristiyan Batı'dan geri kalışında Gazâlî ile başlayan, İbnü'l-Arabî ve Mevlâna ile devam eden ve Eş'ârî kelâmında ifadesini bulan düşünce sisteminin büyük rolü, yazarın söyleyişle “meş'um tesirleri” vardır (Safa, 1959: 157-164; Uçman, 2012: 254).

Bulanup güft u gūdan olmasun dūr
Devām etsün ʔarīķde ҡalmasun kūr

‘Acā’ib ‘aşrımız çünkü ey ihvān
Қııırlar ehl-i zikre buĝz u bŭhtān

Fesād işler ʔolu hīç men‘ eden yoķ
Ve ger Allāh deseñ ҡarşu ʔuran oķ (M2, s. 215)

Ali Baba Rŭmî, oĝunluĝu Arapça olan kaynaklardan temin ettiĝi bilgileri son derece sade bir dille nazma aktarmıştır. Bۆylece tasavvufla ve Abdulkādir Geylānî ile ilgili birçok mesele, karmaşık ve uzun açıklamalardan uzak bir anlatımla tarikat ehlinin ve halkın anlayabileceĝi basitliĝe indirgenmiştir. Mŭellif, zorluklarına raĝmen eserini manzum olarak kaleme almasının sebebini ilhamla açıklamıştır:

Denilse ger n’iŭn ya bu kitābı
Nazm ūzre yapupsun ver cevābı

Cevāb kendi elimde nesne yoķ Hāķ
Eden ilhām u ihsān sۆz bu muṫlaķ

Eger kendi yedimde iş olaydı
Naķl yazmaķ daha bundan ҡolaydı (M2, s. 595)

Ali Baba, kendi sۆzleri için “kelām, makāl, nutuk, pend” gibi ifadeler kullanır. Konuları belli bir sıra gۆzetmeksizin anlatır ve konudan konuya atlar. Kimi zaman kendisine sorulan bir soruya cevap niteliĝinde beyitler sۆyler. Tekrar ifadeleriyle anlatımı pekiştirmeye çalışır. Bŭtŭn bu ۆzellikler onun, eserini konuşma dilinin ۆzelliklerine uygun olarak bir vaaz yahut sohbet ūslubunda yazdığını gۆstermektedir. Eserin farklı yerlerinden alınan ařaĝıdaki beyitler, sۆz konusu ūslup ۆzelliĝine ۆrnek teşkil etmektedir:

Uzandı lāf yine biz Mehdiye cān
Gelelim fehm ede fi’l-cŭmle ihvān (M2, s. 117)

Digerler řۆyle dursun cān içinde
‘Alīden bahř edek ‘irfān içinde (M2, s. 146)

Kelām budur kelām budur kelām bu
Merām budur merām budur merām bu

Su 'āle bu cevāb bunda kifāyet
Edüp Rūmī ola Hāqdan ' ināyet

'Azizlerden uralım şimdi hūb-dem
Gider himmetleriyle çünkü her ğam (M2, s. 166)

Delil bisyār delil bisyār efendi
Bularla git hemān ol yār efendi

Kelāmım hāq kelāmım hāq birāder
Zakirden al sebak turma birāder (M2, s. 204)
Kulaq ver nuṭkuma dön etme ğaflet
Murād bundan saña yār bir naṣīhat (M2, s. 633)

Ali Baba Rūmī, müritlerine seslenirken “birāder, cān, ihvān, hūmām, sālīk, ahī, melāmī, dost, yār, tālib, musāhip” gibi ifadeler kullanır. Tarikat ehli olmayan yahut İslāmi bilinçten yoksun kimselere hitap ederken ise “ġāfil, cāhil, hālī” gibi kelimeleri tercih eder. Bu ifadeler müellifin kolayca kafiye ve redif oluşturmasına yardım ederek ahenge ve akıcılığa katkı sağlar. Münkirlere ve sapkın olarak nitelendirdiği Hurūfilik, Bābīlik gibi tarikatların mensuplarına seslenirken müellifin sözü kendi tâbiriyle “seyf-i garra”ya dönüşür. Aşağıdaki beyitler bu minvaldedir:

Hased birle veliye buġz eden kelb
Duzaġ içre olur hūnzir ya merkeb (M2, s. 75)

Hurūfiler ne hūkdur fehm edüp hoş
Li' ān eyle zebān çekme ridā-pūş (M2, s. 145)

Eserin geneline emir kipinde çekimlenmiş fiillerin yoğun olarak kullanıldığı, öyküleyici ve nasihat odaklı bir anlatım hâkimken münâcât kısımlarında bu durum değişir. Örneğin eserin son bölümündeki duada, ilāhī kudret karşısında aczini idrak eden, fānī dünya hayatından bunalıp yaratıcısına özlem duyan bir ruhun samimi duygularını görmek mümkündür:

Beni benden hālāş eyle efendim
Revā kıl vaşlıña farkdan uşandım

Baña sensiz hārām olsun cihān hep
Sekiz cennet içinde her olan hep

Cüdâ kılma beni senden hândânım
Şerikiñ yoq Cevâdım bî-gümânım (M2, s. 637)

Eserde az da olsa “bitig, sayru, tamu, uçmak” gibi arkaik kelimelere, “birle, işbu” gibi edatlara ve “ol, olar, bular, anı, anlar” gibi zamir kullanımlarına rastlanmaktadır. Öğrenilen geçmiş zaman eki “-mış”/-miş” yerine bazı yerlerde “-ıpdur” kullanımı tercih edilmiş, istek kipinin I. çoğul şahıs çekimlerinde “kılalım, yapalım” ifadeleri yerine “kılak, yapak” şeklinde kullanımlara da yer verilmiştir.

SONUÇ

Kökü “sav” adı verilen sözlü edebiyat ürünlerine ve Türkçenin ilk yazılı eserlerine kadar uzanan nasihat-nâmeler, İslâmî dönemde halkı irşat etmek isteyen manevî öncülerin muhataplarına ulaşmasında önemli bir araç hâline gelmiştir. Ferîdüddîn Attâr'a atfedilen *Pend-nâme* adlı eserin model alınmasıyla türün daha güçlü ve müstakil örnekleri ortaya konulmuş, zamanla birbirine eklenen eserler edebiyatımızda bir nasihat-nâme geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Bu sayede inancımızda birbirine eş tutulan “din” ile “nasihat”, edebiyat kanalından halkın idrakine sunulmuştur.

Nasihat-nâme geleneğine eklenen hacimli eserlerden biri de Arapgirli Ali Baba Rûmî'nin H. 1321'de (M.1903/1904'te) tamamladığı *Dürrü'l-Fu'âd ve'ş-Şeyhü'l-İrşâd*'dir. Mesnevi nazım biçiminde yazılan eser, on bir binden fazla beyti ihtiva etmektedir. Müellif, eserini Abdulkâdir Geylânî, İbnü'l-Arabî ve Eşrefoğlu Rûmî'den manevî feyz alarak yazdığını ifade etmektedir. Bölüm başlıklarının bulunmadığı eserde manzum kısımların arasına yerleştirilmiş Arapça mensur kısımlar da mevcuttur. Ayetler, hadisler ve çeşitli kaynaklardan alıntılar içeren bu bölümler manzum kısımlarda işlenen konuyu destekler mahiyettedir. Eserde işlenen konuların ağırlık merkezini Abdulkâdir Geylânî ve diğer tarikat büyüklerinin manevî şahsiyetleri, Hurûfilik, Hulûlîlik, Bâbilik gibi sapkın tarikatların ahvâli, zikrin önemi ve cehri zikrin mübah oluşu, İslâm ahlakının gerektirdiği davranışlar hakkında nasihatler oluşturmaktadır. Öte yandan eserde Kur'an okumanın faziletinden tıraş olma adâbına, bir mürşide bağlanmanın gereğinden tarikat silsilesine kadar çok sayıda konuya değinilmiştir.

Sohbet/vaaz üslubunun kullanıldığı eserde halkın anlayabileceği sade bir dil tercih edilmiştir. Müellif, muhtevayı en kestirme yoldan nazma aktarmayı amaçladığı için eserin tertip hususiyetlerine ve estetik unsurlara fazla önem vermemiştir. Eserde ele alınan konular herhangi bir sıra gözetilmeden birbiri

ardınca sıralanmış, bu durum zaman zaman tekrarlarla ve akıcılığın bozulmasına sebep olmuştur. Eser içine serpiştirilen çeşitli türlerdeki manzumelerle anlatımın monotonluğu kırılmaya çalışılmış, bu manzumelerde daha içli ve duygulu bir anlatım benimsenerek müritlerin şevkini artırmak amaçlanmıştır.

Eserin müellifi Ali Baba Rûmî'nin hayatı hakkında biyografik kaynaklarda geçen herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Eserinden anlaşıldığı kadarıyla Antakya'da doğup Arapgir'de ömür süren, kısa bir dönem Maden ilçesinde ikamet eden Ali Baba, Kâdirîlik tarikatına mensup bir şeyhtir. Eserini de müritlerini irşat etmek gayesiyle kaleme almıştır. Eserinden hareketle onun başta Abdulkâdir Geylânî, Eşrefoğlu Rûmî ve İbnü'l-Arâbî olmak üzere Kâdirîlik yolunun öncü isimlerine ve tarikat silsilesinde yer alan imamlara derin bir muhabbet duyduğunu söylemek mümkündür. Tasavvufi kavramları manzumelerinde yerli yerinde kullanması, sözlerine delil getirmek için ayetlerden, hadislerden ve çeşitli Arapça eserlerden iktibaslarla bulunması, onun dinî ve tasavvufî alandaki bilgisini gösterir.

Ali Baba Rûmî, yazdığı bu kitabı Hak yolunda bir hizmet olarak değerlendirir ve kendisini görmek isteyenlerin kitabına bakmasını ister. Geride bıraktığı eserle yâd edilmek isteyen müellifin bu arzusunun daha kolay gerçekleşmesi için eserin bütün yönleriyle ortaya konulmasına yönelik çalışmalarımız devam etmektedir. *Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd*'ın Türk İslam edebiyatı içindeki yeri ve önemi, ayrıntılı bir incelemeyi de ihtiva edecek tenkitli metni tamamlandığında ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

Ali Baba Rûmî. *Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd*, Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler, YZ0031.

Ali Baba Rûmî. *Dürrü'l-Fu'âd ve's-Şeyhü'l-İrşâd*, Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, Nadir Eserler, YZ0065.

ACLÛNÎ, İSMÂİL B. MUHAMMED (2021). *Keşfü'l-Hafâ C. 1-4*, Çev. Mustafa Genç, İstanbul: Beka Yayıncılık.

AHMED İBN HANBEL (1981). *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

ARSLAN, Mehmet (2004). "Divan Edebiyatında Nasihat-nâmeler (Pend-nâmeler) ve Vak'a-nüvis Es'ad Efendi'nin Pend-nâmesi." *Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri*, S.4i ss. 5-80.

- BENLİ, Şeyma (2020). “Dört Dörtlük Öğütler: Dört Sayısı Üzerine Kurulmuş Türkçe Mensur Nasihatnamelerin Mukayesesi ve Kâtip Ali Efendi'nin *Pendnâme'si*”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 4, S. 4, ss. 1069-1092.
- CEVİZCİ, Ahmet (1999). *Felsefe Sözlüğü* (3. baskı), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ÇÖM, Erol (2007). *16. Yüzyıl Ahlâkî Mesnevîleri ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- DİKMEN, Melek (2016). “Nasihat Edebiyatına Dair Bir Eser: Sa'dî'nin *Pendnâmesi*” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, ss. 166-184.
- DİLÇİN, Cem (2000). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (6. basım), Ankara: TDK Yayınları.
- EKİNCİ, Ramazan (2012). “16. Asırda Yazılmış Mensur Bir Nasihatnâme: Abdulkerim bin Mehmed'in *Nesâyihü'l-Ebrâr'ı*”, *Turkish Studies*, C.7, S.2, ss. 423-441.
- ESİN, Osman (2018). “Divanu Lügati't-Türk'teki Öğüt Metinleri Üzerine Stilistik Bir İnceleme”, *İdil dergisi*, C. 7, S. 45, ss. 515-528.
- GÖRMEZ, Mehmet (2014). “Hz. Peygamber'in Bir Hadis-i Şerifinde Din Tanımı”, *Diyanet Aylık Dergi*, S. 278, (Şubat 2014), ss. 4-9.
- GÜZEL, Abdurrahman (2014). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı* (6. baskı), Ankara: Akçağ Yayınları.
- HAMADA, Reda (2014). *Siyâhizâde Alî Efendi ve Gülşen-i Ahbâr Adlı Pend-i Attâr Tercümesi*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- HENGİRMEN, Mehmet (1983). *Pend-nâme*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KANAR, Mehmet (2019). *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- KAPLAN, Mahmut (1997). “Mevlevî Şairi Nâzım Paşa'nın Nasihat Manzûmesi” *Akademik Bakış*, S. 1, ss. 28-29.
- KAPLAN, Mahmut (2001). “Manzum Nasihat-nâmelerde Yer alan Konular”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9, ss. 133-185.
- KAPLAN, Mahmut (2002). “Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.11, ss. 1545-1561. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- KARA, İsmail (1987). “Çağdaş Türk Düşüncesinde Bir Tenkit/Tasfiye Alanı Olarak Tasavvuf ve Tarikatlar”, Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi Metinler/Kişiler (Haz. Ahmet Yaşar Ocak), Ankara: TTK Yayınları, ss. 763-787.
- KAYAOKAY, İlyas (2018). “Ahmed Râşid’in Pend-nâme-i Lokman Hekim Adlı Mesnevisi”, *Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, C. 5, S.2, ss. 71-103.
- KELEŞ, Reyhan (2010). “Türk Edebiyatı’nda Nasihat”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 44, C. 16, ss. 183-209.
- KEMİKLİ, Bilal (2018). *Oğul, Sen Sen Ol...* (4. baskı), İstanbul: Hayy Kitap.
- KIRIŞ, Şemseddin (1994). *Nasihatin Dindeki Yeri ve Hz. Peygamber’in Nasihatları*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- KİRAZ, Seydi ve BİLGİN, Emrah (2022). “Nesirden Nazma Aktarma Geleneği ve Abdi’nin Hz. Peygamber ile Hz. Hatice’nin Evlenmelerini Anlatan Mesnevisi: Hikâyet-i Tezvic-i Sultân-ı Enbiya”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Bahar (25), ss. 501-534.
- KİREMİTÇİ, Ferdi (2017). “Klasik Türk Edebiyatı Manzum Nasihatname Geleneğinin Son Hacimli Örneği: Muhammed Şerifi ve Pend-i Gülistân Mesnevisi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 19, ss. 176-206.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*, Ankara: TDV Yayınları.
- KURNAZ, Feride (2018). *Nasuh Nevâli’nin Çeşme-i Hayât Adlı Nasihatnâmesi İnceleme-Metin-Sözlük*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1956). *Ahmed Fakih-Çarhnâme*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- MUCAN, Ayşe Parlakkılıç (2020), *Türk İslâm Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler ve Uralı Ya’kûb Oğlu Hüseyin’in Miftâh-ı Cenneti*, Doktora Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- MÜSLİM (2013), *Sahîh-i Müslim Muhtasarı*, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Konya: Hüner Yayınevi.
- ÖZFIRAT, Bayram (2006). *Tokatlı İshak Efendi’nin Nazmu’l-Ulûm, Nazmu’l-Le’âli ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- SAFA, Peyami (1959). *Türk İnkılâbına Bakışlar*, İstanbul: İnkılâb Yayınevi.

- ŞEMSEDDİN SAMİ (1978). *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- SÜHREVERDÎ, Şihabüddin (2010). *Avârifü'l-Meârif Tasavvufun Hakikatleri*, Çev. Abdülvehhab Öztürk, İstanbul: Saadet Yayınevi.
- TİRMİZÎ (2007). *Sünen-i Tirmizî Tercümesi C.1-3*, Haz. Abdullah Parlıyan, Konya: Konya Kitapçılık.
- TORUK, Turgut (2010). *Abdulmecîd b. Ali et-Tosyevî ve Pend-i Attâr Tercümesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- TÜRKOĞLU, Serkan (2018). "Türk Edebiyatında Pendnâme-i Attâr'ın Manzum Tercümelere ve Seyyid Ali Rızâ'nın Riyâzü'r-Rızâ'sı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, ss. 671-692.
- UÇMAN, Abdullah (2012). "Peyami Safa'nın Türk İnkılâbına Bakışları", *Erdem*, S. 62, ss. 251-259.
- YALÇINKAYA, Mehmet Ali (2019). "16. Yüzyıla Ait Mensur Bir Nasihatnâme: Zâ'ifi'nin Kitâb-ı Sabru'l-Mesâyib'i", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 3, S.1, ss. 104-119.
- YENİTERZİ, Emine (2006). "Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, ss. 1-25.
- YILDIRIM, Nimet (2005). "Fars Öğüt Edebiyatı", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl: V, S: 16, s. 51-72.
- YILDIZ, Âlim (2015). "Şemseddin Sivasî'nin Bilinmeyen Bir Eseri: Pendnâme", *Erdem*, (69), ss. 101-112.
- YILMAZ, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- YİĞİT, Mehmet (1986). *Refî'nin Beşâret-nâme'si Dil bilgisi, Karşılaştırmalı Metin, Sözlük*, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- YİĞİTEROL, Ömer Faruk (2017). *Türk İslâm Edebiyatı'nda Pend-nâmeler ve Levh-nâme: İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.